

Pr. Prof. Dr. Viorel SAVA

„ÎN BISERICA SLAVEI TALE”
Studii de teologie și spiritualitate liturgică (I)

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2012

Cuprins

Cuvântul autorului la prima ediție	7
Cultul divin ortodox, o Cincizecime perpetuă	9
Cultul divin ortodox, spațiul care înveșnicește tinerețea	15
Cultul divin ortodox, punte de unire între cei ce cred și cale către Hristos	25
„Limbajul liturgic” al lui Dumnezeu	41
Slujirea preoțească, sfințenie și responsabilitate	47
Preotul, împreună slujitor cu îngerii la Sfânta Liturghie	52
Preotul duhovnic, părinte pentru fiii săi duhovnicești	57
Formarea duhovnicească a tânărului teolog și rolul spiritualului în realizarea ei	61
Sfântul Altar, hotarul dintre cer și pământ și poarta veșniciei	73
Ctitorii – mucenici într-o generație fără persecutori	79
Icoană și cult	85
Boboteaza, în Biserică și în afara ei	99
Valentine’s Day	105
Aspecte legate de citirea pomelnicilor	111
Închinăciunile, metaniile și îngenuncherile, manifestări penitențiale și acte de cult	118
Argumente liturgice pentru îndreptarea calendarului	124
Împărtășirea credincioșilor, între tradiție și inovație	135
Locul și importanța rugăciunii <i>Tatăl nostru</i> în Sfânta Liturghie	141
Popas în spațiul liturgic	146
Cununia – icoană a împărăției lui Dumnezeu	151
A doua nuntă – precizări liturgice și canonice	156
Dimensiuni ale postului potrivit textelor liturgice	164
Săptămâna albă – „anticamera” Postului Mare	169

Postul Mare – „urcuș spre Înviere”	
pentru tot sufletul credincios	176
Suferința creștinului – participare la suferința lui Hristos	180
Săptămâna Mare, călătorie cu Hristos	
prin Pătimiri spre Înviere	185
Bibliografie	193

Cuvântul autorului la prima ediție

În anii care au trecut de la evenimentele din decembrie '89, am asistat la o adevărată competiție, în toate domeniile, în ceea ce privește publicarea de carte de specialitate. Este mare distanță și diferență între perioada în care cumpărarea unei cărți valoroase presupunea trecerea testului de răbdare la un rând, o „coadă”, care semăna cu cele de la standurile de produse alimentare, și rândurile imense de cărți aliniate astăzi în librăriile pe care le întâlnim la tot pasul, așteptându-și cititorii. Oferta de carte este atât de mare și atât de tentantă, încât este anevoioasă orice încercare de a alege ceva fără să ai sentimentul că și celelalte cărți te-ar fi interesat și ți-ar fi trebuit. O librărie este locul unde înveți să fii smerit. În fața atâtor cărți, îți dai seama cât de mult mai ai de citit și de învățat.

În ceea ce privește cartea teologică, situația seamănă foarte bine cu cea descrisă mai sus. S-au făcut numeroase traduceri, au apărut colecții, s-au realizat și publicat teze de doctorat, s-au tipărit manuale pentru învățământul mediu și pentru cel universitar, teologi de marcă au scris cărți de mare profunzime teologică și duhovnicească pe teme care frământă lumea contemporană etc. Pe scurt, s-a mai umplut ceva din golul imens pe care sistemul comunist ateu l-a creat prin limitarea la maximum sau prin interzicerea publicării cărții religioase.

O trecere în revistă a bibliografiei religioase din ultimele decenii ne va da posibilitatea să constatăm că în anumite ramuri ale teologiei s-a publicat foarte mult, în timp ce în altele se simte încă nevoia unor răspunsuri autorizate la o mulțime de teme care stau la rând pentru a fi tratate.

În cadrul Teologiei liturgice, interesul crescând manifestat în rândurile preoților, ale studenților teologi, ale seminariștilor, dar și ale multora dintre credincioșii laici dă posibilitatea creării și publicării unei literaturi care să continue tradiția și activitatea deosebit de bogată și valoroasă pe care au desfășurat-o iluștrii

profesori liturgiști pe care i-a avut Ortodoxia românească. Cât de multe sunt întrebările și cât de necesare sunt răspunsurile pe teme liturgice se poate vedea și din pagina permanentă a publicației „Vestitorul Ortodoxiei”, în care Părintele Profesor Dr. Nicolae D. Necula, titularul catedrei de Teologie liturgică de la Facultatea de Teologie „Patriarhul Justinian” a Universității București, poartă un dialog teologico-liturgic, canonic și pastoral-misionar cu toți cei care doresc să cunoască mai bine frumusețile tainice pe care, în prezența Mântuitorului Hristos, înconjurat de sfinți, le experimentăm în spațiul liturgic. Aceste răspunsuri au fost adunate în patru volume, sub titlul *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, primele două apărute la Editura Episcopiei Dunării de Jos, în 1996 și 2001, al treilea apărut la Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004, și al patrulea la Editura Cuvântul Vieții, București, 2010, volume arhicunoscute între cititorii de toate categoriile și care sunt normative pentru facultățile de teologie, pentru seminariile teologice, pentru profesorii de religie, pentru monahi și pentru tot creștinul care voiește să se hrănească sufletește.

Cartea de față, pe care nu întâmplător am numit-o „*În Biserica slavei Tale*”, are drept model volumele amintite. Ea dă răspunsuri întrebărilor adresate de preoții slujitori și de studenții teologi, dar și de mulțimea de credincioși pe care îi păstoresc. Totodată, cartea este un răspuns dat provocărilor contemporane, străine de spiritualitatea ortodoxă.

„*În Biserica slavei Tale*”, prin întregul ei conținut, exprimă faptul că în cadrul cultului divin vedem și experimentăm frumusețea netrecătoare a Împărăției lui Dumnezeu. Cartea este alcătuită dintr-un număr de articole și studii pe diferite teme, grupate în așa fel încât lucrarea să aibă unitate și continuitate. Menționăm că unele dintre studiile din această lucrare au mai fost publicate, însă materialul prezentat aici este revăzut și refăcut în întregime. Sperăm ca lecturarea acestui prim volum să-i facă pe cititori să le aștepte cu nerăbdare și pe următoarele.

Ne rugăm ca Hristos Domnul, Cel mereu prezent în ceruri și în Biserica slavei Sale, să aducă bucurie, pace sfântă și folos duhovnicesc celor care vor poposi asupra rândurilor acestei cărți.

Iași, 2003

Cultul divin ortodox, o Cincizecime perpetuă

Înainte de Pătimirea Sa, în seara Cinei celei de Taină, în prezența Sfinților Apostoli, Mântuitorul Hristos instituie Sfânta Euharistie, Jertfa Legii celei Noi, care constituie sâmburele originar al cultului divin, centrul în jurul căruia vor gravita toate manifestările cultice ale creștinilor din primele veacuri, dar și ale creștinismului ortodox din toate timpurile, izvorul din care vor țâșni și se vor dezvolta toate rânduielile de cult, conturându-se în cele din urmă în forma pe care o avem astăzi. Ceea ce Mântuitorul a instituit, în timpul șederii Sale pe pământ, se pune în lucrare începând cu ziua Pogorârii Duhului Sfânt.

Sfântul Evanghelist Luca ne relatează în cap. 2 al cărții Faptele Apostolilor că în ziua Cincizecimii, când Apostolii erau adunați în foșorul cel de sus, deodată s-a făcut un vuiet ca de suflare de vânt și a umplut casa unde se aflau ei. Atunci s-au arătat împărțite limbi ca de foc și au șezut pe fiecare dintre ei. Și s-au umplut toți de Duhul Sfânt, și au început să vorbească în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a grăi. Atunci Apostolii, fiind întăriți prin lucrarea Duhului Sfânt, au început să propovăduiască mulțimilor. Cei ce au ascultat cuvântul au fost mișcați la inimă și, la îndemnul Apostolilor, s-au botezat, iar numărul celor ce s-au botezat era ca la trei mii. Aceștia, ne spune Sfântul Luca, stăruiau în învățătura Apostolilor și în împărtășire, în frângerea pâinii și în rugăciuni.

Cele consemnate în Faptele Apostolilor pun în evidență câteva adevăruri fundamentale pentru tema de față. În primul rând, întrucât această zi este ziua de naștere a Bisericii, Biserica ne apare ca loc al prezenței Duhului Sfânt. Această prezență face ca ea să fie „stâlp și temelie a adevărului” (I Tim. 3, 15). Prin Duhul Sfânt, Hristos continuă să fie cu noi, cu fiecare generație în parte, până la sfârșitul veacurilor. Când Hristos spune că va fi prezent acolo unde vor fi adunați doi sau trei în numele Lui, trebuie să înțelegem că

locul adunării în numele Lui nu poate fi oarecare, ci doar acela pe care El l-a dobândit cu un preț foarte scump, cu Însuși Sângele Său (Fapte 20, 28), iar acest loc este Biserica peste care S-a pogorât Duhul Sfânt. În ea, prin Duhul Sfânt, Hristos Se interiorizează fiecăruia dintre noi. Prezența Duhului Sfânt în Biserică face din ea locul în care împărăția lui Dumnezeu se extinde până la noi și ne cuprinde, ni se interiorizează și ne face părtași ai ei. Astfel, în spațiul bisericesc, prin lucrarea Duhului Sfânt, omul cel supus trecerii, morții și stricăciunii gustă deja din cele netrecătoare și nesticăcioase și, pregustând, trăiește în veșnicie.

În al doilea rând, când se afirmă că cei ce alcătuiau prima comunitate creștină petreceau în frângerea pâinii și în rugăciuni, trebuie să înțelegem că Biserica intră în istorie ca instituție rugătoare, având ca centru al rugăciunii ei și al tuturor manifestărilor liturgice Sfânta Euharistie.

Biserica, dintru început, nu a avut și nu are misiunea de a rezolva problemele sociale, dovadă fiind faptul că printre primii creștini puteau fi întâlniți adesea sclavi și stăpâni. Evanghelia a adus un nou mod de viață, definit ca *viață în Hristos*. Acest mod nou de viață se experimentează la dimensiunile maxim posibile în cadrul cultului divin. Viața nouă în și cu Hristos redimensionează relațiile dintre oameni, pe de o parte, și dintre oameni și Dumnezeu, pe de altă parte. Totodată, cultul divin a fost modul propriu de manifestare a Bisericii chiar din ziua intrării ei în istorie, ceea ce înseamnă că identitatea Bisericii stă în cultul divin, în modul de a se ruga și a lăuda pe Dumnezeu. Atâta vreme cât Biserica rămâne instituție rugătoare, care petrece în *frângerea pâinii și în rugăciuni*, ea își păstrează adevărata identitate. Când săvârșirea Sfintei Euharistii și a celorlalte slujbe sfinte trece într-un plan secundar, Biserica își pierde identitatea, transformându-se, mai mult sau mai puțin, într-o asociație religioasă.

În al treilea rând, textul din Faptele Apostolilor consemnează că aceiași creștini ai primei comunități stăruiau în învățătura Apostolilor. Această precizare este esențială pentru faptul că evidențiază relația foarte strânsă și indisolubilă dintre învățătura de credință și cultul divin. Învățătura de credință și cuvântul de învățătură sunt părți integrante ale rânduinelor de cult. Ele nu pot fi separate de

acestea și nici nu se pot substitui lor, așa cum s-a întâmplat mai ales în protestantism și neo-protestantism. Învățătura de credință dă profunzime și consistență cultului divin, iar cultul divin este expresia liturgică a învățaturii de credință sau, altfel spus, cultul este învățătura de credință exprimată în spațiul liturgic sub chipul rugăciunii, în formele ei variate, și a actelor și gesturilor liturgice.

În cadrul cultului divin, învățătura de credință este făcută accesibilă fiecăruia și tâlmăcită pe înțelesul tuturor prin lucrarea și înrâurirea Duhului Sfânt, care călăuzește la tot adevărul.

Trecând acum de la cele consemnate în *Faptele Apostolilor* la ceea ce experimentează Ortodoxia în cadrul cultului divin, Cincizecimea ne apare ca „împlinire a Paștelui”¹. Se cunoaște faptul că în centrul întregii vieți liturgice ortodoxe stă sărbătoarea Învierii Mântuitorului Hristos. Permanent plecăm de la Înviere și ne întoarcem spre Înviere. Pe măsură ce ne îndepărtăm de sărbătoarea Paștelui, pe care tocmai am sărbătorit-o, începem deja să ne apropiem de aceeași sărbătoare a Sfințelor Paști din anul care vine. Este o rostogolire permanentă a timpului liturgic, o curgere a lui de la un Paști la altul, de la Învierea care a trecut spre Învierea care se apropie și, totodată, o rostogolire a veacului acestuia, dominat în cadrul cultului divin de Înviere, către Învierea cea de obște și către veșnicie.

Mișcarea liturgică de la o sărbătoare a Învierii spre cealaltă și a tuturor spre Învierea de obște este accentuată și îmbogățită mereu în cadrul comemorării și actualizării săptămânale a evenimentului Învierii Mântuitorului. „Săptămânal, Biserica revine la aceeași experiență unică – Învierea Domnului.”² Însă mișcarea întregului ciclu liturgic de la un Paști spre celălalt trece totdeauna prin Cincizecime, eveniment ce s-a petrecut tocmai în intervalul dintre un Paști și celălalt. Astfel, deși Cincizecimea a avut loc după Învierea Domnului, în spațiul liturgic, în cadrul cultului divin ea este poartă spre Înviere. Pogorârea Duhului Sfânt a avut loc în zi de Duminică, în ziua Domnului, zi în care credinciosul ortodox comemorează și experimentează duhovnicește Învierea lui Hristos.

---

¹ Alexander Schmemmann, *Liturgy and Life: Christian Development through Liturgical Experience*, New York, 1983, p. 77.

² *Ibidem*.

De aceea, fiecare Duminică de peste an înmănușează aceste două evenimente de importanță fundamentală din istoria mântuirii și a Bisericii. Fiecare Duminică este o extindere peste an a celor două evenimente care s-au petrecut la interval de cincizeci de zile unul de celălalt – Învierea și Pogorârea Duhului Sfânt.

Atât Învierea, cât și Cincizecimea sunt comemorate și actualizate în cadrul serviciilor divine duminicale. În cadrul slujbei de dimineață (Utrenia) se cântă imne pe care le întâlnim în slujba din noaptea Sfintei Învieri, iar la Sfânta Liturghie, înainte de sfințirea darurilor de pâine și vin, preotul liturghisitor Îl roagă pe Dumnezeu să trimită pe Duhul Sfânt, pe Care L-a trimis Apostolilor în ziua Cincizecimii: „Doamne, Cel ce ai trimis pe Preasfântul Tău Duh, în ceasul al treilea, Apostolilor Tăi, pe Acela, Bunule, nu-L lua de la noi, ci Îl înnoiește întru noi, cei ce ne rugăm Ție”³. Aceste rugăciuni își află răspunsul și se împlinesc în momentul central al Sfintei Liturghii (epicleza), când Sfântul Duh preface darurile de pâine și vin în Trupul și Sângele Mântuitorului Hristos. În acest moment este reactualizată Cincizecimea. Astfel, „în Biserica Ortodoxă, fiecare Duminică este ziua Învierii și fiecare Euharistie este o Cincizecime”⁴.

Argumentele liturgice care susțin această afirmație sunt multiple. Persoana Duhului Sfânt, singură sau împreună cu Tatăl sau cu Fiul, este frecvent invocată în timpul Sfintelor noastre slujbe. Rugăciunile *Molitfelnicului*, alcătuite și oficiate spre sfințirea omului, în momentele importante ale vieții, și a naturii înconjurătoare sunt pline de *epicleze* adresate Sfântului Duh⁵. Mai pregnant se poate

---

³ *Liturghier*, EIBMBOR, București, 2012, p. 175. Despre locul și semnificațiile acestui tropar în rânduiala Sfintei Liturghii, vezi: Pr. Petre Vintilescu, *Troparul ceasului al treilea în rânduiala epiclezei*, București, 1937, lucrare recenzată de Pr. Sp. Căndea, în „Revista Teologică”, XXVII (1937), nr. 6, p. 240; *Idem*, *Liturghierul explicat*, ediția a II-a, București, 1998, pp. 251-252.

⁴ Alexander Schmemmann, *op. cit.*, p. 76.

⁵ Vezi, spre exemplu, formula de sfințire a apei în Taina Botezului: „Tu Însuși dar, Iubitorule de oameni Împărate, vino și acum cu pogorârea Sfântului Duh și sfințește apa aceasta”; sau în rugăciunea de sfințire a untdelemnului: „Stăpâne Doamne, Dumnezeul părinților noștri... Care prin el (prin untdelemn) ai umplut de Duh Sfânt pe cei ce erau în Lege, iar pe cei ce sunt în Har îi faci desăvârșiți, Însuși binecuvintează și acest untdelemn cu puterea, cu lucrarea și cu pogorârea Sfântului Tău Duh...” etc. – *Molitfelnic*, EIBMBOR, București, 2006, p. 30.

vedea acest fapt în rânduiala și în lucrarea Sfintelor Taine în viața noastră. Ele ne înnoiesc „după chipul Ziditorului, restaurează chipul lui Dumnezeu în noi prin puterea și prin lucrarea Duhului Sfânt.

În plus, menționăm că un număr important de slujbe ortodoxe debutează cu așa-numitul grup de *rugăciuni începătoare*. Prima dintre ele, „Împărate ceresc”, este adresată Sfântului Duh. Aceasta înseamnă că fiecare slujbă este o lucrare a Sfântului Duh. În discuția cu femeia samarineană, Mântuitorul Hristos stabilește *principiul fundamental al cultului Legii Noi*⁶, anume: *închinarea în Duh și adevăr* (Ioan 4, 23). Prin aceste cuvinte El afirmă două adevăruri de maximă importanță. Mai întâi, aici se afirmă faptul că viața liturgică a Legii Noi a fost înnoită, spiritualizată și, prin aceasta, ea se deosebește de cea a Legii Vechi, în care domnea „litera” și formalismul. Și, în al doilea rând, prin aceste cuvinte se afirmă faptul că viața în și cu Hristos se experimentează plener în spațiul liturgic, prin lucrarea nemijlocită a Sfântului Duh.

În cele din urmă, argumente liturgice care susțin afirmația că Cincizecimea devine o permanență, atâta vreme cât în biserică sunt săvârșite sfintele slujbe, ne sunt oferite de Sfânta Liturghie. Înainte de rostirea binecuvântării, preoții slujitori se închină rostind de trei ori rugăciunea „Împărate ceresc”. Deși Liturghia reactualizează Jertfa de pe Cruce, slujitorii se roagă *insistent* ca Duhul Sfânt să se sălășluiască întru ei. Imediat după aceasta se rostește binecuvântarea: „Binecuvântată este împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh...”.

Sfânta Liturghie este definită ca *manifestare* a împărăției lui Dumnezeu printre noi și mediul în care suntem făcuți păstori ai împărăției⁷. Iar această împărăție este împărăția Tatălui și a Fiului și a *Sfântului Duh*. Pe parcursul Sfintei Liturghii, preotul slujitor invocă de mai multe ori pogorârea Sfântului Duh. Astfel, în Rugăciunea întâi pentru credincioși, el spune: „...Învrednicește-ne pe noi, pe care ne-ai pus întru această slujbă a Ta, *cu puterea Duhului Tău cel Sfânt*, ca, fără osândă și fără de sminteală, întru mărturia

---

⁶ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica generală*, ediția a III-a, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2002, p. 58.

⁷ Alexander Schmemmann, *op. cit.*, p. 42.

curată a cugetului nostru, să Te chemăm pe Tine în toată vremea..."⁸. Spre finalul Sfintei Liturghii, preotul se roagă ca împărtășirea cu Trupul și Sângele Mântuitorului să-i fie „spre lăsarea păcatelor, spre iertarea greșelilor, spre împărtășirea cu Sfântul Duh...”⁹, iar ectenia care precede rugăciunea „Tatăl nostru” se încheie cu stihul: „Unirea credinței și împărtășirea Sfântului Duh cerând...”¹⁰.

În felul acesta, în cadrul cultului divin, creștinul ortodox experimentează o permanentă stare de Înviere și o permanentă Cincizecime, anticipând învierea de obște și bucuria în împărăția lui Dumnezeu, care este „dreptate, pace și bucurie în Duhul Sfânt” (Rom. 14, 17).

---

⁸ *Liturghier*, ed. cit., p. 157.

⁹ *Ibidem*, p. 170.

¹⁰ *Ibidem*, p. 171.

Cultul divin ortodox, spațiul care înveșnicește tinerețea

Tinerețea este, fără îndoială, cea mai frumoasă etapă a vieții. Este vârsta plină de idealuri, de entuziasm, de dinamism. Este vârsta când răutatea și stricăciunea nu au pătruns adânc în inimă, vârsta când persoana umană simte imboldul lăuntric de a se bucura deplin, de a primi bucurii și de a împărtăși altora din bucuriile sale. Tinerețea este vârsta când se leagă prietenii temeinice cu lumea și cu cele ale lumii sau când se leagă prietenii cu Dumnezeu și cu sfinții Săi. Tinerețea poate fi un risc, dar poate fi și o șansă. Lipsa de maturitate, abordarea superficială a problemelor majore pe care viața le pune înaintea, nestatornicia, amânarea sub pretext că este timp și mai târziu, la bătrânețe, sunt pericole care gravitează în jurul vârstei tinereții. Experimentarea stărilor de acest fel, la vârsta tinereții, trezește nostalgii și remușcări la bătrânețe. Nu de puține ori auzim: „Aș da orice să mai fiu tânăr, dar cu mintea de acum”, vorbă rodită din experiența și înțelepciunea poporului.

Tinerețea este și o șansă atunci când este o candelă care arde pe altarul slujirii lui Dumnezeu, luminând pe cei din jur.

În paginile Sfintei Scripturi, vedem că Dumnezeu a arătat o atenție particulară și a manifestat o preocupare deosebită față de tineri. În Cartea întâi a Regilor ni se spune că Dumnezeu a căutat spre David, fiul lui Iesei. „Acela era bălan, cu ochi frumoși și plăcut la față.” Pe acesta a poruncit Dumnezeu lui Samuel să-l ungă rege peste poporul Israel. „Și a luat Samuel cornul cu mir și l-a uns în mijlocul fraților lui; și a odihnit Duhul Domnului asupra lui David în ziua aceea și după aceea” (16, 12-13). Duhul Domnului S-a odihnit peste el nu pentru frumusețea fizică pe care o poseda, ci pentru cea spirituală, netrecătoare. Pe Solomon Dumnezeu l-a iubit pentru că și el a iubit cele mai presus de lume. „La Ghibeon, Dumnezeu i S-a arătat lui Solomon noaptea în vis și i-a zis: «Cere ce vrei să-ți

dau!» Și a zis Solomon: «Tu ai făcut cu robul Tău David, tatăl meu, mare milă; și, pentru că el s-a purtat cu vrednicie și cu dreptate și inimă curată înaintea Ta, nu Ți-ai luat această mare milă de la el; și i-ai dăruit fiu pe tronul lui, precum și este aceasta astăzi. Și acum Tu, Doamne Dumnezeul meu, ai pus pe robul Tău rege în locul lui David, tatăl meu; însă eu sunt foarte tânăr și nu știu să conduc. [...] Dăruiește-i dar robului Tău minte pricepută, ca să asculte și să judece pe poporul Tău și să deosebească ce este bine și ce este rău [...]» Și *i-a plăcut Domnului* că Solomon a cerut aceasta. Și a zis Dumnezeu: «Deoarece tu ai cerut aceasta și n-ai cerut viață lungă, n-ai cerut bogăție, n-ai cerut sufletele dușmanilor tăi, ci ai cerut înțelepciune, ca să știi să judeci, voi face după cuvântul tău: iată, Eu îți dau minte înțeleaptă și pricepută, cum nici unul n-a fost ca tine înaintea ta și cum nici nu se va mai ridica după tine. Ba îți voi da și ceea ce tu n-ai cerut: bogăție și slavă [...] Și dacă vei umbla pe drumul Meu, ca să păzești legile Mele și poruncile Mele, cum a umblat tatăl tău David, îți voi înmulți și zilele tale.» (III Regi 3, 5-14)

Înțelepciunea este semnul maturității duhovnicești și ea nu ține de numărul anilor, de starea și de maturitatea fizică. Acestea pot fi desprinse din Înțelepciunea lui Solomon, unde citim: „Bătrânețile cinstite nu sunt cele aduse de o viață lungă, nici nu le măsoară după numărul anilor. Înțelepciunea este la om adevărata cărunțețe și vârsta bătrâneților înseamnă o viață neîntinată” (4, 8-9).

În Noul Testament întâlnim chipuri de tineri care, pentru viața lor curată, jertfelnică, pentru spiritul misionar și pentru râvna lor, au plăcut lui Dumnezeu. Fecioara din Nazaret, aleasă ca să devină Maica Domnului și maica noastră a tuturor, era o tânără. Hristos, Domnul, Își începe lucrarea mântuitoare la vârsta deplină a tinereții, iar unii dintre ucenicii Săi erau foarte tineri. Sfântul Ioan Evanghelistul, ucenicul iubit, spre exemplu, era unul dintre aceștia. Cele trei învieri din morți făcute de Mântuitorul au avut ca destinați persoane tinere. Sfinții Evangheliști Marcu și Luca descriu un eveniment foarte semnificativ pentru tema de față: întâlnirea dintre Mântuitorul și tânărul bogat, text care se citește în duminica a XXX-a după Rusalii și care, datorită conținutului său, este numit

Evanghelia despre dregătorul bogat și despre păzirea poruncilor¹. Deși se bucura de un statut social privilegiat și de o stare materială dintre cele mai bune, dregătorul era preocupat și de cele netrecătoare. Din copilărie păzise cu mare grijă toate poruncile, iar acum voia să afle de la Mântuitorul ce ar trebui să facă pentru a dobândi viața veșnică. Ceva special care să-i dea certitudinea dobândirii vieții veșnice (Marcu 10 și Luca 18). Remarcăm din această relatare că personajul principal era tânăr și, deși bogat și înconjurat de situații care l-ar fi putut atrage spre satisfacerea trupului, el era un căutător al vieții veșnice și un împlinitor al poruncilor lui Dumnezeu încă „din tinerețe” (Marcu 10, 20). Când tânărul face această precizare, Sfântul Marcu notează că Mântuitorul „a privit la el cu drag” (Marcu 10, 21). I-a fost drag Mântuitorului acel tânăr care a crescut împlinind și cugetând la poruncile lui Dumnezeu. A privi cu drag înseamnă tandrețe, gingășie, căldură, afectivitate, o oarecare prietenie și intimitate.

Mântuitorul, Acest „știutor al inimilor”², Căruia nu-I este ascunsă și necunoscută nici picătura de lacrimi, nici din picătură vreo parte, Care are știință de cele pe care încă nu le-am săvârșit și în cartea Căruia sunt scrise cele pe care încă nu le-am făcut³, știind că tânărul bogat este un fidel împlinitor al poruncilor, îl provoacă intenționat să mărturisească acest lucru, „provocând astfel pe toți tinerii, din toate locurile și din toate timpurile, să îndeplinească poruncile lui Dumnezeu și oferind fiecăruia șansa de a fi învăluit de privirea Lui plină de drag”⁴.

Cărțile de cult, sinaxarele și Viețile sfinților consemnează un număr impresionant de sfinți care și-au jertfit viața pe altarul slujirii lui Hristos, din tinerețe sau chiar din copilărie, făcând din pilda viețuirii lor candelă vii care luminează peste timp și din

---

¹ Vezi Calendarul creștin ortodox.

² Din troparele Pavcerniței Mari, în *Ceaslov*, ediția a doua, EIBMBOR, București, 1990, p. 158.

³ Din rugăciunea a VII-a, a Sfântului Simeon Noul Teolog, din Rânduiala Sfintei Împărtășanii, în *Ceaslov*, p. 643.

⁴ Despre semnificațiile și învățăturile desprinse din acest text, vezi Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Porunca desăvârșirii*, în *Tâlcuiri noi la texte vechi*, Sibiu, 1989, pp. 412-420.

trupurile lor potire în care s-a sălășluit plinătatea harului lui Dumnezeu. Îndemnul liturgic: „...toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm”, nu lasă loc nici unui fel de amânare. El nu lasă la o parte copilăria sau tinerețea, sau altă etapă a vârstei. *Toată* înseamnă din momentul primirii Botezului, când făgăduim că ne unim cu Hristos⁵, și până la trecerea în veșnicie, iar după aceea, până în vecii vecilor.

Iubitorii de sfințenie au înțeles aceste lucruri. Dovadă sunt, așa cum menționam mai sus, cărțile de cult, sinaxarele și Viețile sfinților. Prima jertfă curată oferită lui Hristos după Întrupare au fost pruncii uciși din porunca lui Irod, imediat după nașterea Mântuitorului⁶. Tradiția îi consideră martiri pe pruncii uciși atunci, nu numai pentru că au murit pentru Hristos, ci și în locul Lui⁷. Din acest motiv Biserica a început să-i sărbătorească încă din secolul al IV-lea⁸, mai întâi în Apus și apoi în Răsărit.

Faptul uciderii celor paisprezece mii de prunci nu este întâmplător și fără un sens anume. El vrea să arate că la orice vârstă persoana umană se poate aduce jertfă lui Hristos. Dumnezeu, acceptând ca acei prunci să fie uciși în locul lui Hristos, Și-a cruțat o vreme Fiul ca El să devină, mai apoi, datorită Botezului și prin Botez, Salvatorul tuturor pruncilor și tinerilor.

Viețile unor sfinți martiri care au mărturisit în timpul persecuțiilor impresionează nu numai prin curaj, ci și prin tăria și dinamismul credinței.

Calendarul ortodox menționează între sfinții pomeniți și sărbătoriți în ziua de 1 februarie și pe Sfintele Mucenițe Perpetua și Felicitas. Cea dintâi provenea dintr-o familie nobilă, iar cea din

---

⁵ *Molitfelnic*, EIBMBOR, București, 2006, p. 29.

⁶ *Viețile Sfinților pe decembrie*, ediția a II-a, îngrijită de Arhim. Ioanichie Bălan, Editura Episcopiei Romanului, 1999, pp. 559-563. Vezi și *Mineiul pe decembrie*, ediția a VI-a, EIBMBOR, București, 1991, slujba zilei de 29 decembrie.

⁷ David Hugh Farmer, *Oxford. Dicționar al Sfinților*, trad. de Mihai C. Udma și Elena Burlacu, argumentul și articolele consacrate sfinților români de Prof. Dr. Remus Rus, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999, p. 411.

⁸ *Ibidem*.

urmă era sclavă⁹. În relatarea pe care însăși Sfânta Muceniță Perpetua o face vedem cu câtă bucurie au primit ele să sufere pentru credință. Nici amenințările, nici teama, nici propunerile tentante prin generozitatea lor nu le-au putut determina să-și schimbe hotărârea de a-L mărturisi pe Hristos până la moarte. Cea mai grea suferință, mărturisește Perpetua, a fost aceea a despărțirii de propriul copil. Însă când a primit îngăduința de a păstra copilul lângă ea „s-a schimbat deodată închisoarea, ca într-un palat, încât preferam, spune ea, să fiu aici decât altundeva”¹⁰.

Trei exemple mai aducem aici: Sfânta Muceniță Filofteia, sărbătorită pe 7 decembrie, ale cărei sfinte moaște se păstrează în Catedrala episcopală de la Curtea de Argeș¹¹, Sfânta Cuvioasă Parascheva, sărbătorită la data de 14 octombrie, ale cărei sfinte moaște se păstrează în Catedrala mitropolitană din Iași¹², și Sfânta

---

⁹ În tradiția apuseană, pomenirea lor s-a făcut secole de-a rândul pe 7 martie. Pentru scurt timp, ea a fost transferată în ziua de 6 martie, iar din 1970 s-a revenit la vechea zi de serbare. Vezi *Oxford. Dicționar al Sfinților*, trad. cit., p. 426.

¹⁰ *Viețile Sfinților pe februarie*, ediția a II-a, îngrijită de Arhim. Ioanichie Bălan, Editura Episcopiei Romanului, 1999, p. 20. Vezi și *Mineiul pe februarie*, ediția a VI-a, EIBMBOR, București, 1991, slujba zilei de 1 februarie.

¹¹ Pr. C. Pîrvu și Pr. Prof. D. Radu, *Generalizarea cultului Sfintei Filofteia*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXIII (1955), nr. 11-12, pp. 1096-1109; Arhim. Chesarie Georgescu, *La Sfânta Muceniță Filofteia*, în „Teologie și Viață”, II-LXVIII (1992), nr. 11-12, pp. 171-174; *Idem*, *Sfânta Muceniță Filofteia de la Curtea de Argeș*, în „Glasul Bisericii”, XLVIII (1988), nr. 2-3, pp. 23-26 etc.

¹² C. Erbiceanu, *Serviciul Cuvioasei Maicii noastre Parascheva și al Sfântului Grigorie Decapolitul*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XVII (1893), nr. 9, pp. 708-715; Pr. C. Nonea și Pr. S. Porcescu, *Generalizarea cultului Sfintei Cuvioase Parascheva*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXIII (1955), nr. 11-12, pp. 1066-1095; Pr. Nicolae Popescu-Severin, *De ce Sfânta Cuvioasă Parascheva se numește cea Nouă, Sfânta Vineri și Vinerea Mare?*, în „Studii Teologice”, XLIX (1997), nr. 1-2, pp. 183-191; Pr. Scarlat Porcescu, *Sfânta Parascheva cea Nouă*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XXXII (1956), nr. 3-4, pp. 122-151; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Sfânta Cuvioasă Parascheva, ocrotitoarea Moldovei*, în „Teologie și Viață”, XLXVII (1991), nr. 9-12, pp. 128-130 etc.

Cuvioasă Teodora de la Sihla, sărbătorită pe 7 august, ale cărei sfinte moaște se păstrează în Lavra Pecerska din Kiev¹³.

Sfânta Muceniță Filoftea a deprins ostenele duhovnicești de la mama ei, care a învățat-o și i-a întipărit adânc în inimă „învățătura cea bună pentru credință și pentru lucrarea tuturor faptelor bune”, dar mai cu seamă a deprins-o cu facerea de bine față de cei aflați în nevoi și suferință¹⁴.

Rămânând orfană de mamă, ea a continuat săvârșirea faptelor bune, ceea ce atrage mânia necredinciosului ei tată, care o lovește cu o seceră și o omoară, la vârsta de numai doisprezece ani¹⁵. Milostenia ei nu a fost trecută cu vederea de Preamilostivul, Care a învrednicit-o de nesticăciune și de petrecerea în corturile dreptilor.

Încă din copilărie, Sfânta Cuvioasă Parascheva își închină viața slujirii lui Dumnezeu, ostenindu-se neîncetat în posturi și în privegheri. La vârsta de numai zece ani, auzind cuvintele Mântuitorului: „Oricine voiește să vină după Mine să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie” (Marcu 8, 34), împarte po-doabele și hainele celor săraci, cultivând intens, alături de alte alese virtuți, pe cea a milosteniei, motiv pentru care a și fost numită *mult-milostivă*¹⁶.

Pentru dragostea față de săraci și pentru multa milostenie pe care o făcea, a fost aspru certată de părinții ei în repetate rânduri. Acest fapt ni se amintește ori de câte ori îi cântăm slujba sau îi

¹³ *** , *Act sinodal privind canonizarea unor sfinți*, în „Mitropolia Banatului”, XXII (1992), nr. 10-12; *** , *Act sinodal al Bisericii Ortodoxe Române privind canonizarea unor sfinți români*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CX (1992), nr. 7-10, pp. 7-17; Pr. Prof. Dr. Constantin Galeriu, *Cuvioasa Teodora de la Sihla*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, LX (1984), nr. 10-12, pp. 797-804; Nestor, Mitropolitul Olteniei, *Sfinți români canonizați în 1992*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CX (1992), nr. 7-10; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Sfinți daco-români și români*, Editura Trinitas, Iași, 1994.

¹⁴ *Viețile Sfinților pe decembrie*, ed. cit., pp. 162-163.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 162-172. Vezi și *Mineiul pe decembrie*, ed. cit., slujba zilei de șapte.

¹⁶ *Viețile Sfinților pe octombrie*, ediția a II-a, îngrijită de Arhim. Ioanichie Bălan, Editura Episcopiei Romanului, 1999, pp. 193-202. *Oxford. Dicționar al Sfinților*, trad. cit., pp. 414-415.

citim acatistul¹⁷. Foarte tânără fiind, după ce toți anii vieții a fost slugă bună și credincioasă Împăratului tuturor, Sfânta Cuvioasă Parascheva se mută la cele veșnice, continuând să fie mult-milostivă, rugându-se lui Dumnezeu să caute spre noi cu milostivire.

Sfânta Cuvioasă Teodora de la Sihla este originară din satul Vânători-Neamț. A trăit în secolul al XVII-lea. A fost căsătorită pentru puțină vreme cu un tânăr evlavios din Ismail. Dumnezeu nu le-a rânduit să aibă copii, însă le-a dăruit mulțime de fii și fiice duhovnicești, căci ce altceva sunt toți aceia care astăzi caută cu multă evlavie peștera Cuvioasei din Munții Sihlei și se ostenesc duhovnicește, urmându-i pilda vieții?

S-au retras amândoi la mănăstire, Cuvioasa Teodora la Schitul Vărzărești, iar soțul ei la Poiana Mărului. La scurt timp pleacă de la Vărzărești și, vreme de peste douăzeci de ani, ostenește în rugăciune și asceză în peștera din Munții Sihlei, care îi poartă astăzi numele¹⁸. Sufletul ei este în cer, în mâinile lui Hristos, pe Care L-a iubit și L-a slujit cu dăruire, iar trupul sfânt și nestrucărit așteaptă în Lavra Pecerska să se întoarcă acasă, la Sihăstria Neamțului, unde credincioșii evlavioși i-au zidit o măreață catedrală.

Am creionat doar câteva chipuri de tineri care au iubit sfințenia și care, străduindu-se, au dobândit-o. Numărul lor însă este imens. Pe unii i-au consemnat sinaxarele, pe alții i-a scris numai Dumnezeu în cartea vieții. Unii aparțin Bisericii de pretutindeni¹⁹,

---

¹⁷ De exemplu, icosul al 10-lea din acatist: „Zidurile casei părinților tăi n-au fost puternice, nici îndestulătoare spre a te opri de la mărimea hotărârii ce ai luat, de a te făgădui să îmbrățișezi viața monahicească; pentru aceasta și depărtându-te de toată dezmierdarea și plăcerile lumești, haina cea scumpă cu a cerșetorului, venind de la biserică, ai schimbat-o, părăsindu-ți părinții care te certau pentru asemenea plecare...”, *Ceaslov*, ed. cit., p. 376. Vezi și *Mineiul pe octombrie*, ed. cit., slujba zilei de 14.

¹⁸ *Oxford. Dicționar al Sfinților*, p. 489. Vezi și *Viețile Sfinților pe august*, ediția a II-a, îngrijită de Arhim. Ioanichie Bălan, Editura Episcopiei Romanului, 1998, pp. 92-96.

¹⁹ A se vedea, de exemplu, Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, Izvorătorul de Mir (26 octombrie) și Sfântul Mucenic Nestor (27 octombrie). Vezi *Mineiul pe octombrie*, ed. cit., slujba zilelor de 26 și 27; *Viețile Sfinților pe octombrie*, ed. cit., pp. 318-329 și 330-332.

alții au rodit și sunt cinstiți doar în sânul fiecărei Biserici naționale²⁰.

Unii dintre sfinții pomeniți în cărțile noastre de cult au suportat martiriul sau au trecut în pace la cele veșnice, după ce au dus viața în singurătate pe pământ, fără a se împărtăși de viața de familie, iar alții, deși s-au căsătorit, au preferat să se separe în liniște, dându-și seama că miri și mirese lui Hristos. Ei nu au anulat firescul, ci l-au înduhovnicit, înveșnicindu-l. Pentru o sfântă muceniță, locul mirelui pământesc este luat de Mirele ceresc, Hristos. Slujba cununiei o constituie pătimirea însăși, iar ospățul este bucuria veșnică în Împărăția lui Dumnezeu. Iată ce spune troparul pe care-l cântăm la slujbele închinare sfintelor mucenițe: „Mielușeaua Ta, Iisuse, (N.), strigă cu mare glas: pe Tine, *Mirele meu*, Te iubesc și pe Tine căutându-Te mă chinuiesc și împreună mă răstignesc, și împreună mă îngrop cu botezul Tău; și pătimesc pentru Tine, ca să împărătesc întru Tine; și mor pentru Tine, ca să viez pentru Tine; ci, ca o jertfă fără prihană, primește-mă pe mine, ceea ce mă jertfesc Ție...”²¹.

Imnele liturgice constată și afirmă faptul că firea noastră este slabă și că neconținut este luptată de patimi, de neputințe și de încercări. Antifonul I al glasului IV exprimă clar și concis această realitate: „Din tinerețile mele multe patimi se luptă cu mine...”²². Dar tot imnele liturgice sunt acelea care îi laudă pe tinerii care, luptându-se vitejește, au biruit. Irmoasele cântării a VII-a din canoanele Utreniei amintesc și laudă, în general, pe profetul Daniel și pe cei trei tineri întemnițați împreună cu el în Babilon: Anania, Azaria și Misael. Dăm câteva exemple: „Tinerii, în dreapta credință fiind crescuți, păgâneasca poruncă nebăgând-o în seamă, de groaza focului nu s-au spăimântat; ci în mijlocul văpăii stând, au

²⁰ În Biserica Ortodoxă Română, domnitorul sfânt Constantin Brâncoveanu a fost canonizat împreună cu cei patru fii: Constantin, Ștefan, Radu și Matei și cu sfetnicul Ianache. Vezi Diac. Prof. P.I. David, *Sfinții brâncoveni, martiri ai neamului și ai credinței: solemnitățile de la Biserica „Sf. Gheorghe Nou” din București (15 aug. 1992), de la Mănăstirea Hurezi (Vâlcea, 16 aug.) și de la Mănăstirea Sâmbăta de Sus (jud. Brașov, 17 aug.)*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CX (1992), nr. 7-10, pp. 107-155; *Viețile Sfinților pe august*, ed. cit., pp. 229-230.

²¹ Vezi troparele din anexele Mineiilor.

²² *Catavasier sau Octoih mic*, ediția a XI-a, EIBMBOR, București, 1980, p. 123.

cântat: Dumnezeuul părinților noștri, bine ești cuvântat”²³, sau: „Pe tinerii cei binecredincioși care au intrat în cuptorul cel cu foc, suflând Duhul cel răcoritor și pogorârea dumnezeiescului înger nevătămați i-a păzit. Pentru aceea, în văpaie răcoriți fiind, cu mulțumire cântau: Prealăudate, Doamne al părinților noștri și Dumnezeule, bine ești cuvântat”²⁴.

Cultul divin, care cinstește pe atâția tineri plini de darurile lui Dumnezeu și încununăți cu sfințenie, în care se amintește de luptele, patimile și încercările tinereții, în care sunt lăudați tinerii care s-au luptat și s-au încununat, ne apare nouă ca *spațiu care înveșnicește tinerețea*.

O viață duhovnicească îmbunătățită și mereu sporită dă ascuțime minții, profunzime gândirii și trăirii, oferă dinamism vieții. Așa se explică de ce întâlnim bătrâni al căror dinamism trădează tinerețe și tineri care, din cauza patimilor, sunt deja îmbătrâniți. Că viața duhovnicească îl întinerește pe om o arată și cuvântul Sfintei Scripturi. Sfântul Pavel spune: „Chiar dacă omul nostru cel din afară se trece, cel dinlăuntru se înnoiește din zi în zi” (II Corinteni 4, 16). Cel din afară se trece. Este o realitate universal valabilă și recunoscută. Se trece și adesea acest fapt ne întristează. Dar când Scriptura spune că omul lăuntric se înnoiește zilnic, ca urmare a vieții duhovnicești, se afirmă că rânduiala firii a fost biruită. Deși îmbătrânim fizic și murim la vârste înaintate, avem posibilitatea, înnoindu-ne din zi în zi, adică întinerind zilnic, să intrăm tineri în împărăția lui Dumnezeu.

Această lucrare de „întinerire” nu este numai rezultatul efortului personal, ci, mai curând, este opera rugăciunii Bisericii.

La sfintele slujbe creștinul experimentează viața veșnică. Aici el nu este singur, ci împreună cu Hristos și cu toți sfinții Săi, făcând parte din această largă comuniune. Această stare este experimentată deplin la Sfânta Liturghie și când primim Sfintele Taine. Acestea din urmă au fost considerate de Tradiția Bisericii absolut necesare pentru mântuire²⁵. Însă important pentru tema abordată aici este faptul că *Sfintele Taine restaurează viața duhovnicească și o*

²³ *Ibidem*, irmosul cântării a VII-a din Catavasiile Nașterii Domnului.

²⁴ *Ibidem*, irmosul cântării a VII-a din Catavasiile Botezului Domnului.

²⁵ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica specială*, EIBMBOR, București, 1980, p. 441.

sporesc, întinerind persoana umană și înveșnicind tinerețea. Astfel, majoritatea Tainelor au ca formulă de început binecuvântarea mare: „Binecuvântată este împărăția Tatălui...”, ceea ce arată, pe de o parte, legătura lor strânsă cu Sfânta Liturghie, iar pe de altă parte, că sunt porți deschise și căi spre împărăția lui Dumnezeu²⁶. Totodată subliniem faptul că Tainele le primim când suntem tineri sau le primim spre a ne renaște sau a reîntineri duhovnicește. Sfântul Botez, în tradiția ortodoxă, dar și în alte tradiții creștine, este administrat pruncilor. În plus, Părinții Bisericii au văzut Botezul ca pe o „naștere din nou”. Cu alte cuvinte, candidatul la Botez este prunc și în planul fizic, și în cel duhovnicesc. Mirungerea urmează imediat Botezului. Sfânta Împărtășanie se dă primitorului „spre iertarea păcatelor și spre viața de veci”, adică spre refacere, „întinerire” duhovnicească, ca pregustare a vieții veșnice și ca început al înveșnicirii. De asemenea, Nunta, în mod logic și normal, atunci când se caută împlinirea tuturor scopurilor ei, se administrează tinerilor.

Taina Mărturisirii ne rează la un nou început. Ea regenerează, restaurează persoana umană. Deși se administrează și celor în vârstă, are rolul și puterea de a întineri spiritual, de a face dintr-o mlădiță uscată una tânără, viguroasă și capabilă de a rodi. Pe același plan se situează Taina Sfântului Maslu. Ea însănătoșește fizic, dar și spiritual, atâta vreme cât ne învață că suferința este cercetare din partea lui Dumnezeu, iar pentru primirea ei credinciosul este povățuit să „întinerească mai întâi prin Taina Mărturisirii și să se fortifice în această stare prin Taina Sfintei Împărtășanii”²⁷.

Taina Preoției se acordă, potrivit rânduielilor canonice, persoanelor mature spiritual, adică se acordă acelor persoane care, prin dinamismul și prin starea lor duhovnicească, pot să se apropie ei înșiși de Dumnezeu și îi pot ajuta și pe alții să facă aceasta. Tainele toate, astfel, întineresc și înveșnicesc pe cei întineriți.

Dar nu numai Tainele, ci cultul divin ortodox, în general, rugăciunea Bisericii sub toate formele ei, prelungită prin ostenele duhovnicești particulare, este o șansă pentru bătrâni, pentru că pot reîntineri, și o șansă pentru tineri, pentru că-și pot înveșnici tinerețea.

---

²⁶ Pr. Viorel Sava, *Taina Mărturisirii în riturile liturgice actuale*, Editura Trinitas, Iași, 1999, p. 13.

²⁷ *Molitifelnice*, p. 127.